

MOTIVUL MĂRII ÎN FOLCLORUL BASARABEAN – MĂRTURIE A UNITĂȚII SPIRITUALE ROMÂNEȘTI

Andrei PROHIN*

Abstract

Having as starting point the ethnologist Petru Caraman's study on the significances of the Black Sea in the folk creation, the author analyses the named motif in the Bessarabian folklore. The motif of the sea is present in several folkloric species: carols, charms, wedding orations, tales, riddles and sayings. The creations collected in Bessarabia confirm Petru Caraman's conclusions that, in the Romanian phantasy, the sea depicts the immensity, the infinite space; it is a dwelling for miraculous creatures and an important trade route. Only a part of the territory inhabited by Romanians (Dobrudja and southern Bessarabia) borders the Black Sea. However, the image of the sea is present in the folklore of all the Romanian historical provinces. It is a proof of the spiritual unity of the Romanian nation, particularly, of its ethnic and cultural continuity between Prut and Nistru. The analysed folkloric texts also illustrate the value of the oral tradition as historical source – one of the permanent topics in the creation of Petru Caraman.

Keywords: Black Sea, Bessarabia, folklore, historical references, folk mythology.

Cuvinte-cheie: Marea Neagră, Basarabia, folclor, referințe istorice, mitologie populară.

Împlinirea unui secol de la unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu Regatul României a constituit un moment stimulator pentru cercetarea socio-umană de pe ambele maluri ale Prutului¹. Volumele de studii, albumele și periodicele apărute pe parcursul anului 2018 au readus în atenția cititorilor contextul istoric al înfăptuirii Marii Uniri și valorile definitorii ale identității românești².

* Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Chișinău – Republica Moldova.

¹ Acest studiu a fost publicat inițial în „Buletin Științific”. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie, serie nouă, fascicula Etnografie și Muzeologie (BS), Chișinău, nr. 29 (42), 2018, p. 39-52. Se republică aici în cadrul Protocolului de colaborare încheiat între Muzeul Etnografic al Moldovei din Iași și Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău. Prezenta versiune a studiului este una revăzută și adăugită.

² Menționăm, bunăoară, colecția „România. Marea Unire (1918-2018). 100 de cărți” (coordonator: Prof. univ. dr. Ioan Scurtu), publicată la Editura Tipografia Moldova din Iași.

Centenarul Unirii a coincis și cu împlinirea a 120 de ani de la nașterea lui Petru Caraman (1898-1980), profesor la Universitatea din Iași, savant enciclopedist de renume european, autor al unor contribuții fundamentale în folclorică, etnologie, filologie, slavistică, istoria literaturii. Opera sa rămâne un tezaur de valori pentru studierea mai multor domenii majore ale culturii tradiționale. Opinăm că moștenirea științifică a lui Caraman, a cărei publicare completă s-a încheiat în 2018³, merită mai multe studii istoriografice care să pună în valoare gândirea marelui folclorist în contextul epocii sale, dar și a posterității⁴.

Cultura tradițională constituie unul din reperele care unesc spiritual românii de pretutindeni, asigurându-le supraviețuirea în timp. Pe lângă contribuția științei istorice, cercetarea sistematică a acestei culturi populare, așa cum exemplar a făcut-o Caraman, ar procura românilor o „carte de identitate” de netăgăduit, căci, după cum afirma axiomatic cărturarul ieșean, „a cerceta folclorul și etnografia cu atenție înseamnă a ajunge, pe calea cea mai sigură, să ne dăm seama cine este și ce este poporul român față de alte popoare”.

*

Plecând de la un studiu al lui Petru Caraman dedicat semnificațiilor mării în literatura populară, ne propunem să analizăm mai multe mărturii ale unității spirituale românești existente în folclorul basarabean. În cercetarea noastră vom recurge la exegeza textelor folclorice, la analiza comparativă a creațiilor din Basarabia și ale celor culese în alte provincii românești. Până în prezent, semnificațiile mării au fost puțin studiate în folclorul românilor

În cadrul colecției au fost reeditate mai multe volume de referință dedicate pregătirii și realizării Unirii de la 1918: Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru reîntregirea României* (2 vol.); Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu și documente* (2 vol.); Alexandru Boldur, *Unirea. Analiza psihologică a evenimentelor*; Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului nostru*; Ion Lupaș, *Istoria unirii românilor*; Paul Cernovodeanu, *Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional*; Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român* (2 vol.); Ion Agrigoroaiei, *Opinie publică și stare de spirit în vremea Războiului de Întregire și a Marii Uniri*; Anton Moraru, Ion Negrei, *Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc* ș.a.

³ Petru Caraman, *Restituiri etnologice*. Ediție îngrijită, introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2018, p. 34.

⁴ Menționăm că nu am găsit în bibliotecile publice din Chișinău următoarele două monografii: Iordan Datcu, *Introducere în opera lui Petru Caraman*, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 1999, și Violeta Preda, *Petru Caraman*, vol. I. *Etape ale vieții*, vol. II. *Introducere în universul operei*, Bacău, Editura EduSoft, 2007.

dintre Prut și Nistru (în acest sens, am identificat o singură lucrare apropiată tematic⁵).

În vasta creație a savantului ieșean, un loc aparte revine lucrării *Reflexul mării în folclorul românesc și continuitatea neîntreruptă a românilor în Dobrogea*. Scrierea are la bază comunicarea susținută de autor la Colocviul româno-german „Românii și marea”, în localitatea Neptun (Municipiul Mangalia), între 22 și 28 septembrie 1975. Manifestarea științifică a fost organizată de Societatea Literară „Mihai Eminescu” de pe lângă Universitatea „Albert Ludwig” din Freiburg in Breisgau (R.F.G.), în parteneriat cu Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și Muzeul de Arheologie din Constanța⁶.

Deși nu-l abordase anterior, subiectul colocviului l-a captivat pe Caraman. Dovadă este ampla documentare pe care a întreprins-o pentru a-și pregăti comunicarea. Într-o scrisoare către profesorul Paul Miron, unul dintre organizatorii evenimentului și fondator al Societății „Mihai Eminescu” din Freiburg, cărturarul ieșean mărturisea: „Posed un material foarte bogat, pe baza căruia aș putea scoate un respectabil volum”⁷.

Caraman a continuat cercetarea până aproape de plecarea sa în veșnicie. Potrivit aprecierii profesorului Ion H. Ciubotaru, biograful cărturarului ieșean, Petru Caraman a dedicat lucrării „ultimele picături de energie”⁸, dovadă a importanței pe care o atribuia tematicii respective.

În timpul vieții autorului, studiul a văzut lumina tiparului într-o variantă restrânsă, intitulată *Reflexul mării în folclorul românesc*, în revista „Tomis” din Constanța (nr. 1 și 2 din 1976)⁹. Versiunea completă, redactată în franceză, *Le reflet de la mer dans le folklore roumain et la continuité ininterrompue des roumains en Dobroudja* (în continuare, *Le reflet de la mer...*), a fost publicată postum într-o culegere de studii ale regretatului folclorist¹⁰.

⁵ Maria Ciocanu, *Creaturi acvatice în imaginarul popular*, în BS, nr. 15 (28), 2011, p. 20-31.

⁶ Ion H. Ciubotaru, *Petru Caraman. Destinul cărturarului*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2008, p. 368; Constantin C. Giurescu, *Românii și marea*, în „Contemporanul”, nr. 40 (1508), 3 octombrie 1975, p. 1.

⁷ Petru Caraman, *Corespondență*. Ediție îngrijită de Ion H. Ciubotaru și Remus Zăstroiu. Introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, vol. I, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, p. 376.

⁸ Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 455.

⁹ Petru Caraman, *Restituiri etnologice*, p. 377; Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 453.

¹⁰ Petru Caraman, *Studii de folclor*. Ediție îngrijită de Viorica Săvulescu. Studiu introductiv și tabel cronologic de Jordan Datcu, vol. II, București, Editura Minerva, 1988, p. 277-377.

Luând în considerare importanța problematicii și bogăția materialului documentar, presupunem că lucrarea ar fi atins dimensiunile unui „respectabil volum”, după cum preconiza autorul. Însuși Caraman afirma: „M-am limitat continuu la un minimum de spațiu, nefăcând alta decât să mă sintetizez, la un grad superlativ de laconism, mărginindu-mă în chip voit la simple mențiuni sau sugestii, fără a mă aprofunda în tot felul de interpretări folclorice, care mă ispiteau și pe care le consideram deosebit de atrăgătoare și de interesante sub aspectul științific”¹¹.

Manuscrisul pregătit pentru tipar conținea un registru bibliografic și un indice de nume proprii (așadar, autorul avea în gând pregătirea unei cărți), omise însă de editori¹². Expediindu-l revistei „Dacoromania”, îngrijită de Paul Miron, Caraman solicita „să mi-l publicați tot într-un Beiheft-broșură”¹³. Ion H. Ciubotaru sugerează că Petru Caraman spera că cercetarea va fi editată în preconizata colecție „Biblioteca Dacoromania”, supliment al revistei omonime, alături de alte volume științifice în limbi de circulație internațională¹⁴. Amănuntele menționate probează că *Le reflet de la mer...* constituia nucleul unei monografii, pe care autorul nu a reușit să o încheie.

Titlul complet al studiului, *Reflexul mării în folclorul românesc și continuitatea neîntreruptă a românilor în Dobrogea*, cuprinde două teme: imaginea Mării Negre în creația populară și dovezile istorice ale dăinuirii populației românești pe teritoriul Dobrogei. Studiul menționat, într-adevăr, începe cu examinarea problemelor de etnografie, folcloristică și filologie (capitolele I-IV)¹⁵, urmate de un capitol cu caracter istoric (cap. V)¹⁶, încheindu-se cu un compartiment mixt – transhumanța păstorilor reflectată în poezia populară, relațiile ciobanilor, rapoartele diplomatice și lucrările savanților (cap. VI)¹⁷.

Folclorul este analizat deci alături de vestigiile arheologice, sursele narrative și documentare. Joncțiunea celor două teme reflectă o lectură a textelor folclorice din perspectivă istorică, abordare întâlnită și în alte scrieri ale lui Petru Caraman. Respectiva grilă de interpretare îi

¹¹ Idem, *Corespondență*, vol. I, p. 377.

¹² Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 455.

¹³ Petru Caraman, *Corespondență*, vol. I, p. 374.

¹⁴ Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 454.

¹⁵ Petru Caraman, *Studii de folclor*, vol. II, p. 277-327.

¹⁶ *Ibidem*, p. 327-348.

¹⁷ *Ibidem*, p. 348-375.

permite să reconstituie, în subtextul imaginilor poetice, realități din trecut, practici și credințe aproape dispărute (a se vedea, pentru comparație, studiul *Tatuajul la români după creațiile lor folclorice*¹⁸). O altă idee importantă, sugerată în subtextul lucrării lui Caraman, este aceea că folclorul poate reprezenta o valoroasă mărturie istorică, alături de alte categorii de izvoare documentare.

Din corespondența savantului aflăm că interesul pentru problematica menționată pornea de la o experiență personală. Pe când era director al Institutului Român din Sofia, între anii 1934-1937, asistase la o manifestare organizată în orașul Kozlodûi (astăzi, în regiunea Vrața din nord-vestul Bulgariei). În apropierea acestei localități de pe malul Dunării, debarcase, la 17 mai 1876, poetul și revoluționarul bulgar Hristo Botev, împreună cu tovarășii săi, sperând să declanșeze o mare mișcare anti-otomană.

Comemorând evenimentul în cauză, își va aminti ulterior Caraman, „patrioții bulgari au adus pe prăștini o hartă imensă a provinciei românești Dobrogea încadrată de jur împrejur cu un vâl gros de doliu, în timp ce oratorii (...) aruncau toate anatemele imaginabile asupra vlahilor, care le-au răpit cea mai mândră provincie a țării lor... Și discursurile se încheiau cu lugubra formulă stereotipă: «moarte vlahilor!»¹⁹. Incidentul de la Kozlodûi anticipa simbolic Tratatul de la Craiova, din 7 septembrie 1940, prin care țările Axei au impus statului român să cedeze Cadrilaterul (județele Durostor și Caliacra din sudul Dobrogei) în favoarea Bulgariei.

Deși organizat peste mai bine de trei decenii, Colocviul „Românii și marea” i-a reamintit lui Petru Caraman evenimentele dramatice din anii '30 („Când am redactat, într-un timp extrem de scurt, comunicarea mea pentru colocviul de la Neptun, aveam vie în câmpul conștiinței și scena trăită la Kozlodûi”²⁰). Publicarea studiului în limba franceză, într-o revistă din străinătate („Dacoromania”), purtând subtitlul „Anuarul latinătății răsăritene”²¹, îi adaugă o semnificație suplimentară. Lucrarea devenea o adevărată pledoarie, cu argumente științifice, adresată opiniei publice internaționale, în favoarea drepturilor istorice și naționale ale României asupra Dobrogei.

Alături de Cadrilater, nordul Transilvaniei și al Bucovinei, în fatidicul an 1940, din Regatul României a fost răpită și Basarabia, o

¹⁸ *Ibidem*, p. 177-246.

¹⁹ *Idem*, *Corespondență*, vol. I, p. 376.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Constantin C. Giurescu, *art. cit.*, p. 1.

provincie riverană Mării Negre. Sub impresia agresiunii sovietice, Petru Caraman a scris un studiu în care demonstrează predominanța etnicilor români pe teritoriul dintre Nistru și Prut (*Românitatea Basarabiei văzută de știința oficială sovietică*²²). Scrisorile savantului relevă că destinul acestui pământ înstrăinat nu a încetat să-l preocupe până la sfârșitul vieții²³. Astfel, lucrările *Românitatea Basarabiei...* și *Le reflet de la mer...*, deși scrise la un interval de câteva decenii, au în comun preocuparea lui Petru Caraman de a argumenta continuitatea românilor pe pământul lor strămoșesc.

Referințe la spațiul basarabeian aflăm și în *Le reflet de la mer...* Între descântecurile care evocă marea, Caraman citează o piesă înregistrată la „Cahul – în provincia Basarabia”²⁴. Același motiv se mai întâlnește în orațiile nupțiale din „Moldova etnografică și istorică, adică inclusiv Basarabia”²⁵. Autorul explică ampla răspândire a motivului menționat în folclorul din întregul areal carpato-danubiano-pontic prin „transhumanța ciobanilor noștri din Carpați către Marea Neagră – spre sudul Basarabiei și spre Dobrogea”²⁶. În mai multe note de subsol, savantul face trimitere la culegerea *Folclor din Dobrogea*²⁷, alcătuită de Constantin Brăiloiu, Emilia Comișel și basarabeanca Tatiana Gălușcă-Cârșmariu²⁸.

Alte referințe la românitatea basarabeiană nu am identificat. Deși sunt puține, pasajele citate relevă un aspect important din gândirea lui Caraman. Acesta tinde să valorifice creații din întregul areal locuit de români, indiferent de granițele politice care-i separă. La vremea pregătirii studiului *Le reflet de la mer...*, menționarea românilor de la est de Prut și utilizarea denumirii Basarabia pentru realități postbelice constituiau un gest curajos. Într-o scrisoare către istoricul Ștefan Pascu, Petru Caraman își exprima indignarea că „lingviștii, etnografii, istoricii și alți specialiști

²² Petru Caraman, *Restituiri etnologice*, p. 124-145. Publicat inițial în revista „Însemnări ieșene”, nr. 11, 1940, p. 258-283, va fi republicat și în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei” (AMEM), Iași, nr. VII, 2007, p. 11-40 (îngr. Ion H. Ciubotaru).

²³ Andrei Prohin, recenzie la Petru Caraman, *Corespondență*, vol. I-II (publicată în AMEM, nr. XVIII, 2018, p. 600-605).

²⁴ Petru Caraman, *Studii de folclor*, vol. II, p. 303-304, n. 106. Precizăm faptul că aici și în continuare traducerea citatelor din limba franceză ne aparține. Când am folosit traducerea altor autori, am indicat aceasta prin referințe la edițiile respective.

²⁵ *Ibidem*, p. 280.

²⁶ *Ibidem*, p. 348.

²⁷ Apărută în 1978 la Editura Minerva din București (XLII + 612 p.).

²⁸ Petru Caraman, *Studii de folclor*, vol. II, p. 282 (n. 21), p. 283 (n. 22-23), p. 284 (n. 25-26), p. 285 (n. 27-28) ș.a.

români se opresc cu studiile lor la Prut! Dincolo de Prut nu îndrăznește nimeni să-și extindă investigațiile, ba chiar se feresc a face aluzii cât de vagi la această nefericită, mare provincie românească²⁹.

Credem că Petru Caraman a inclus intenționat Basarabia în *Le reflet de la mer...* Dorea să zugrăvească astfel un tablou cât mai cuprinzător al circulației acestui motiv folcloric. Autorul sublinia concomitent faptul că spațiul pruto-nistrean, ocolit de mulți savanți contemporani, e parte integrantă a românității. Fără creațiile din Basarabia, ca și fără cele din Transnistria, nordul Bucovinei, sudul Dunării ori Banatul sârbesc, studiile de etnologie românească riscă să fie incomplete.

Numai după cercetarea mărturiilor reprezentative din întregul areal românesc, Petru Caraman putea conchide: „Imaginea acestui impunător element al naturii a fost întotdeauna prezentă în conștiința românilor, *pretutindeni unde locuiesc*, și uneori aceasta se află chiar în centrul universului lor. (...) Marea și, în particular, Marea Neagră, este atât de familiară întregului popor român care locuiește în interiorul frontierelor vechii Dacii și chiar dincolo de frontierele sale, în pofida faptului că Marea Neagră este situată la periferia orientală a țării noastre³⁰. Constatând prezența masivă a motivului Mării Negre în creațiile populare din diferite provincii, Petru Caraman demonstrează simultan continuitatea poporului român pe pământul strămoșesc, unul din reperele sale geografice fiind spațiul pontic³¹.

*

Folclorul românilor dintre Nistru și Prut cuprinde, de asemenea, numeroase referințe la peisaje marine. Faptul probează supraviețuirea unei importante componente a imaginarului tradițional, decenii la rând, în pofida politicii de asimilare promovate de autoritățile țariste, apoi de cele sovietice.

Analizând câteva culegeri de folclor basarabean apărute până în 1940 și reeditate recent (ale lui Gheorghe V. Madan³² și Petre V. Ștefănuță³³), precum și ediții postbelice (îngrijite de Andrei

²⁹ Idem, *Correspondență*, vol. I, p. 402.

³⁰ Idem, *Studii de folclor*, vol. II, p. 327-328 (sublinierea noastră).

³¹ *Ibidem*, p. 328.

³² Gheorghe V. Madan, *Scrieri*, vol. II. *Folclor. Folcloristică*. Text ales și îngrijit de Mihai Papuc, Tamara Apostol-Macovei și Grigore Botezatu. Note și comentarii de Mihai Papuc, Chișinău, Editura Știința, 2011, 408 p.

³³ Petre V. Ștefănuță, *Datini și creații populare*. Text ales și stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Grigore Botezatu, Chișinău, Editura Știința, 2008, 440 p.

Hâncu³⁴, Sergiu Moraru³⁵, Grigore Botezatu³⁶, Maria Mocanu³⁷, Nicolae Băieșu³⁸ ș.a.), vom găsi acest motiv în diferite specii folclorice. Imaginea mării este evocată frecvent în descântecele pronunțate pentru a izgoni bolile („di samcî”, „di Tătarcî”, „di žiunghi”³⁹, „de gâlci”, „de friguri”, „de bubă neagră”⁴⁰, „di lichiturî, di fricî”, „di bubî mare”⁴¹ etc.) sau, dimpotrivă, pentru a stimula sentimentul iubirii⁴².

Potrivit ceremonialului nupțial, în cadrul secvenței desfășurate la casa părinților fetei, vorniceii înmânează miresei daruri din partea mirelui, iar vornicelul de frunte (numit uneori „corăbier”) rostește o orăție specifică – „pocloanele” (mai e cunoscută și drept „plocoane”, „corabie”, „schimburi”, „mărgele”⁴³). În versiunile vechi, desfășurate, ale orăției respective, se relatează că mirele a călătorit cu corabia pe mare, ajungând într-un oraș renumit (Țarigrad, „târgu Moscului” sau altul), de unde a procurat darurile pentru mireasă⁴⁴.

Balada „Soarele și Luna”, cunoscută în spațiul basarabean în versuri și în proză, e o altă creație în care întâlnim imaginea mării. Fiind

³⁴ *Balada populară*. Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de Andrei Hâncu, Chișinău, Editura Știința, 1976, 344 p.; *Folclorul obiceiurilor de familie*. Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de Andrei Hâncu și Valentin Zelenciuc, Chișinău, Editura Știința, 1979, 310 p.

³⁵ *Ghicitori*. Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de Sergiu Moraru, Chișinău, Editura Știința, 1980, 248 p.

³⁶ *Crestomație de folclor moldovenesc*. Alcătuire, prefață și comentarii de Grigore Botezatu ș.a., Chișinău, Editura Lumina, 1989, 416 p.; Grigore Botezatu, *Povești populare din Basarabia*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2005, 390 p.; *Basme populare românești*. Alcătuiror: Grigore Botezatu, Chișinău/București, Editurile Litera/Litera Internațional, 2008, 248 p.

³⁷ Maria Mocanu, *Giurgiulești. Monografie etnofolclorică*, Chișinău, Editura Cartier, 1999, 280 p.; Idem, *Colinde din sudul Basarabiei*, Chișinău, 2008, 184 p.

³⁸ Nicolae Băieșu, *Obiceiurile și folclorul sărbătorilor de iarnă*, vol. I-II, Chișinău, Tipografia Centrală, 2014, 836 p. + 616 p.

³⁹ Petre V. Ștefănuță, *op. cit.*, p. 296, 298, 302.

⁴⁰ *Crestomație de folclor moldovenesc*, p. 101-102.

⁴¹ Maria Mocanu, *Giurgiulești...*, p. 124, 128.

⁴² Petre V. Ștefănuță, *op. cit.*, p. 300.

⁴³ Ludmila Cojocar, *Structura nunții tradiționale din Basarabia (finele secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*. Teză de doctor (specialitatea Etnografie, Etnologie și Antropologie), Chișinău, 1998, p. 76.

⁴⁴ Petre V. Ștefănuță, *op. cit.*, p. 71, 213-214; Gheorghe V. Madan, *op. cit.*, p. 106-107, 341-342; *Folclorul obiceiurilor de familie*, p. 30; Ludmila Cojocar, *op. cit.*, p. 77.

cerută în căsătorie de propriul frate, Luna îi solicită acestuia să zidească mai întâi „Un pod mândru peste mare,/ Cum nimeni nu mai are”⁴⁵. După ce Soarele construiește podul și o conduce la cununie, Luna „În mare sărea,/ Mreană se făcea/ Trei zile ’nota –/ Valuri despica”⁴⁶ (în alte variante, personajul feminin „s-o făcut o mari adânci”⁴⁷ sau „a fugit la mare, să se înece în ea”⁴⁸).

Elemente ale peisajului marin (țărmlul, talazurile, navigatorii, corăbiile, peștii și alte viețuitoare acvatice) apar în colindele „De fețe bisericești. De navigatori”, „De cioban”, „De pescar, fată”⁴⁹. Aceste colinde, observa regretatul folclorist Nicolae Băieșu, au circulat preponderent în sudul Bugeacului și al Basarabiei istorice, sporadic – în raioanele de centru și în satele din stânga Nistrului⁵⁰. Pe de altă parte, există mai multe ghicitori care au drept răspunsuri „marea” și „corabia”⁵¹. În sfârșit, motivul mării se întâlnește frecvent în basme⁵².

Confruntând speciile nominalizate cu repertoriul analizat de Petru Caraman, conchidem că textele basarabene care evocă marea prezintă un paralelism punctual față de creațiile culese în alte provincii. La fel ca și în alte zone locuite de români, motivul mării a devenit, la basarabeni, un element organic al viziunii populare asupra lumii.

Doar sudul teritoriului dintre Prut și Nistru este riveran Mării Negre. Începând de la sfârșitul secolului al XV-lea, în această zonă strategică se consolidează treptat autoritatea Imperiului Otoman. În veacurile XVI-XVIII, pe pământurile dintre Nistru și Dunăre s-au stabilit mai multe comunități etnice alogene (tătari nohai, turci, armeni ș.a.). Totuși, domniile Țării Moldovei au continuat, un timp, să

⁴⁵ *Balada populară*, p. 107; Ion Taloș, *Cununia fraților și Nunta Soarelui. Incestul zădărnicit în folclorul românesc și universal*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 882.

⁴⁶ *Balada populară*, p. 108; Ion Taloș, *op. cit.*, p. 882.

⁴⁷ Ion Taloș, *op. cit.*, p. 609.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 610.

⁴⁹ *Colindatul de ceată bărbătească*, Chișinău, Reclama S.A., 2011, p. 129, 147, 149.

⁵⁰ Nicolae Băieșu, *op. cit.*, vol. I, p. 249-250, 252, 255, vol. II, p. 164-166; Maria Mocanu, *Colinde din sudul Basarabiei*, p. 43-50; *Colinde din Transnistria*, ediția a II-a, întregită. Cuvânt înainte, studiu introductiv, texte și melodii culese și notate de Constantin A. Ionescu. Prefață de Traian Herseni. Postfață de Constantin Mohanu, Chișinău, Editura Știința, 1994, p. 140, 148-149.

⁵¹ Petre V. Ștefănuță, *op. cit.*, p. 81; *Ghicitori*, p. 46, 112-113.

⁵² Maria Ciocanu, *art. cit.*, p. 25.

dețină în stăpânire localități din regiune, iar populația românească este atestată în orașe și sate⁵³.

Datorită rolului lor comercial, porturile Cetatea Albă, Ismail, Reni și Chilia au păstrat legăturile economice (implicit și relațiile inter-umane) cu populația Principatelor. Tradiția orală, evocată în creațiile folclorice de mai sus, completează astfel mărturiile istorice care probează faptul că Marea Neagră a rămas un reper important în conștiința tuturor românilor.

Din antologiile de folclor basarabean am putea selecta diverse exemple care confirmă concluziile formulate de Petru Caraman privind semnificațiile mării în imaginarul popular. Examinând originea locuțiunii *atâta amar de*, etnologul ieșean argumenta că, inițial, aceasta „a avut forma *atâta mare*, adică literalmente «o asemenea mare», «o mare atât de mare»⁵⁴. O probă în acest sens o constituie existența locuțiunii *atâta mare de*, pe care Petru Caraman, precum și alți filologi, o pun în legătură cu substantivul *mare* (întindere acvatică)⁵⁵. Alături de alte expresii similare (cum ar fi „Peste șapte (sau nouă) mări și țări”), *atâta amar de* și *atâta mare de* sugerează că, în gândirea populară, întinderea marină e un „simbol al imensității, al numărului infinit”⁵⁶.

Câteva ilustrații în acest context ne pot oferi și colindele înregistrate la românii de la est de Prut. Astfel, într-o colindă de pescar, poetul anonim încearcă să estimeze străfundul mării, constatând „C’atâta-i maria adâncă/ Cât din șer până’n pământ-u”⁵⁷. Alteori, nemărginirea apei este apreciată deopotrivă ca întindere și adâncime: „Marea-i, marea-i, mărgini n’are/ Ler, Doamne,/ Da’ di-adâncă nu-i potrivă”⁵⁸, „Mari pi mari, margine n-are”⁵⁹. Aceeași imagine poetică o întâlnim în ghicitoarea „Care-i oglinda cea mai mare/ Și parcă hotare n-are?”⁶⁰.

⁵³ Ion Chirtoagă, *Din istoria sudului Basarabiei (în contextul istoriei românilor). Materiale didactice pentru școlile de cultură generală*, Chișinău, Editura Civitas, 2007, p. 82-83, 86, 95; Idem, *Întărirea otomanilor la Gurile Dunării și pe cursul inferior al Nistrului (1484-1590)*, în „Revista de istorie a Moldovei”, Chișinău, nr. 3-4 (119-120), 2019, p. 5-27.

⁵⁴ Petru Caraman, *Studii de folclor*, vol. II, p. 327.

⁵⁵ *Dicționarul limbii române*, tom IX (M), București, Editura Academiei Române, 2010, p. 125.

⁵⁶ Petru Caraman, *Studii de folclor*, vol. II, p. 327.

⁵⁷ *Colinde din Transnistria*, p. 140.

⁵⁸ Idem, p. 148-149.

⁵⁹ *Colindatul de ceată bărbătească*, p. 88, 126.

⁶⁰ *Ghicitori*, p. 46, nr. 154.

În descântece, marea este invocată ca spațiu nesfârșit, situat în afara lumii locuite („Unde câinii nu latră,/ Cucoșii nu cântă”⁶¹, „Unde cocoș nu cântă,/ Unde vacă nu mugești,/ Unde fată cosișele nu împletește”⁶² etc.), în care își vor pierde urmele bolile și alte nenorociri⁶³. În câteva descântece înregistrate în satul Giurgiulești, agentul malefic este exilat „peste mări negre”⁶⁴ – o formulă cunoscută în mai multe regiuni românești, având sensul de loc situat „foarte departe”⁶⁵.

Într-o monografie consacrată poeziei descântecului românesc, cercetătoarea Ioana Repciuc conchide că, în această categorie de texte, agenții bolilor sunt exilați „într-o alter-lume”⁶⁶, „o lume umană răsturnată, în care totul se petrece în antiteză cu normalitatea”⁶⁷, din care lipsesc reperele temporale și spațiale obișnuite pentru societatea tradițională (cântecul cocoșului, lătratul câinelui etc.)⁶⁸. Astfel, marea se înscrie între realitățile situate în afara mediului familiar omului.

Dintre sarcinile propuse eroilor năzdrăvani, inaccesibile muritorilor de rând, creatorii basmelor imaginează: a număra „ce este mai mult în mare: pește ori nisip”⁶⁹, a te ascunde în nori ori în străfundul mării⁷⁰, a scoate apa din mare, a-i ara și semăna prundișul⁷¹, a traversa marea⁷². În pasajele reproduse, marea nu este menționată fugăr, ca un simplu amănunt geografic. Creatorul anonim a simțit necesitatea de a-i evoca plastic imensitatea, a-i elogia măreția. Naratorul se întreabă insistent care sunt dimensiunile mării, iar răspunsurile sugerează că acestea depășesc cadrele existenței umane obișnuite.

Alți cercetători ai folclorului românesc formulează concluzii similare despre valențele mării în conștiința populară. În acest sens, Mihai

⁶¹ *Crestomație de folclor moldovenesc*, p. 104.

⁶² Maria Mocanu, *Giurgiulești...*, p. 125.

⁶³ *Creația populară. Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria și Bucovina*. Colegiul de redacție: Grigore Botezatu, Nicolae Băieșu ș.a., Chișinău, Editura Știința, 1991, p. 351, 355; Loretta Handrabura, *Descântecul între magie și mit*, în „Revista de etnologie”, Chișinău, nr. 1 (2), 1997, p. 80-81.

⁶⁴ Maria Mocanu, *Giurgiulești...*, p. 124-125.

⁶⁵ *Dicționarul limbii române*, tom IX (M), p. 124.

⁶⁶ Ioana Repciuc, *Poetica descântecului românesc*. Prefață de Sanda Golopenția, Craiova, Editura Aius, 2014, p. 175.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 177.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 180.

⁶⁹ *Basme populare românești*, p. 42.

⁷⁰ *Idem*, p. 49.

⁷¹ *Idem*, p. 200; Grigore Botezatu, *Povești populare din Basarabia*, p. 236.

⁷² Grigore Botezatu, *op. cit.*, p. 269-270.

Coman scria: „Marea este unul din simbolurile predilecte pentru probele eroice, căci imensitatea și adâncimea ei se impun ca dificultăți evidente”⁷³. Vasile V. Filip adaugă că marea este și un „simbol al haosului”, imaginând „apele primordiale ce ipostaziază de obicei haosul pregenetic”⁷⁴.

Dumitru Stanciu, într-un articol consacrat semnificațiilor mării în proverbele românești, în care este citat și studiul lui Caraman *Reflexul mării în folclorul românesc* (versiunea publicată în revista „Tomis”)⁷⁵, demonstrează că marea servește drept termen de comparație pentru a reda imensitatea spațiului, nestatornicia temporală și permanenta schimbare, posibilitățile limitate ale ființelor umane, utilitatea sau zădărnicia acțiunilor pământești⁷⁶.

Propunând o interpretare teologică a mării și a imaginilor marine (pescuitul, dulful, vămășoia ș.a.) din colindele românești, Sabina Ispas conchide că „tematica mării apare ca reprezentare a vieții zbuciumate”⁷⁷. Reputata cercetătoare observă că marea este investită cu o asemenea valoare încă în *Comentariul la Evanghelia după Matei* de Origen (cca. 185-254 d.H.), precum și în scrierile altor teologi creștini⁷⁸. Acest fapt, în opinia Domniei sale, constituie o dovadă că „imaginea și semnificațiile mării” se numără „între cele mai vechi elemente creștine ale spiritualității noastre, cu rădăcini în literatura patristică”⁷⁹.

Am citat fragmentele de mai sus pentru a evidenția atât importanța majoră a mării în imaginarul tradițional românesc, cât și faptul că aprecierile lui Petru Caraman consună cu viziunile mai multor folcloriști postbelici. Cărturarul ieșean nota că farmecul mării a impresionat geniul popular „nu mai puțin decât cerul înstelat și câmpul presărat cu flori. Iată de ce, el a făcut din mare un motiv ornamental

⁷³ Mihai Coman, *Sora Soarelui (Schite pentru o frescă mitologică)*, București, Editura Albatros, 1983, p. 36, apud Vasile V. Filip, *Universul colindei românești (în perspectiva unor structuri de mentalitate arhaică)*, București, Editura Saeculum I.O., 1999, p. 75.

⁷⁴ Vasile V. Filip, *op. cit.*, p. 75.

⁷⁵ Dumitru Stanciu, *Remarks about the experience of the sea in the Romanian proverb*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, Iași, tom XVII, 1980, p. 11-12, notele 1-2.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 12-16.

⁷⁷ Sabina Ispas, „Colindul și marea”, în Constantin Brăiloiu, Sabina Ispas, *Sub aripa cerului. Comentarii etnologice asupra colindei și colindatului. Colinde și cântece de stea*. Antologie de Sabina Ispas, Mihaela Șerbănescu și Otilia Pop-Miculi, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 80.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 65-66.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 63.

care împodobește până și veșmântul lui Dumnezeu”⁸⁰. O comparație între mare și câmpie desprindem dintr-o ghicitoare care încifrează plastic corabia: „Pe o val'nrouată/ Merge o vacă'ncornorată;/ Suflet n'ari, suflet duși,/ Di pământ nu mai agiungi”⁸¹ (variantă: „Am un lucru;/ suflet n-are, suflet duce,/ de pământ nu se atinge”⁸²).

Comparația între mare și valea înrouată e o încercare de a înțelege spațiul marin prin analogie cu o realitate familiară oamenilor de la câmpie – pășunea pe care pasc vitele. Dar în final, naratorul conchide că marea nu are limite („Di pământ nu mai agiungi”), proporțiile sale depășind realitățile cotidiene. Metafora văii înrouate zugrăvește spuma mării.

Remarcând același detaliu în alte texte, Petru Caraman afirma: „Comparația cu spuma mării n-a putut lua naștere decât într-un mediu uman care a avut contact direct cu marea”⁸³. Existența ghicitorilor consacrate corabiei, însoțite de amănunte plastice, presupune familiaritatea cu viața pe mare, atât din partea celui care propune ghicitoarea, cât și a celor care răspund corect.

Faptul că românii cunoșteau bine mediul marin este dovedit și de referințele la realitățile istorice circumpontice. Petru Caraman semnală, în mai multe colinde, „ecoul luptelor autohtonilor contra turcilor, care invadează Dobrogea pe mare, și contra genovezilor sau venețienilor, care o asediază de pe mare”⁸⁴. Într-o altă colindă, savantul identifică „un vestigiu prețios al relațiilor noastre tradiționale cu capitala bisericii orientale, începând din timpurile cele mai îndepărtate ale epocii bizantine”⁸⁵.

Creațiile populare înregistrate în localitățile basarabene, de asemenea, oglindesc realități istorice care au legătură cu Marea Neagră. Întâi de toate, aceasta apare ca o importantă rută comercială între Țările Române și Constantinopol (Țarigrad). Pentru negustorii încărcăți cu mărfuri, drumul pe mare era mai convenabil decât cel pe uscat. Iată de ce, „corăbierul” (unul dintre vorniceii) venit la casa miresei, cu daruri din partea mirelui, rostește: „Da la Țarigrad cu și vrei să margă?/ Niși cu car cu corobană,/ Da numai cu corăghioară”⁸⁶.

⁸⁰ Petru Caraman, *Studii de folclor*, vol. II, p. 292.

⁸¹ Petre V. Ștefănuță, *op. cit.*, p. 81.

⁸² *Ghicitori*, p. 113, nr. 743.

⁸³ Petru Caraman, *Studii de folclor*, vol. II, p. 304.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 284.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 289.

⁸⁶ Petre V. Ștefănuță, *op. cit.*, p. 71.

Pentru a controla acest spațiu favorabil comerțului, au concurat de-a lungul secolelor mai multe state (Imperiul Bizantin, Hoarda de Aur, Veneția, Genova, Imperiul Otoman, Imperiul Rus etc.). Nu întâmplător, într-o colindă sunt evocate „Nouî-și corăghioari:/ Cinci îs creștinești,/ Patru-s păgânești”⁸⁷.

Într-o serie de colinde (intitulate convențional „Corăbii cu mărfuri”, „Vămeșoica”, „Vameșii”) sunt cântate mărfurile prețioase aduse pe Marea Neagră: „Fir și ibrișinu/ Postav de cel bunu./ Blănuri de samuru./ Sculuri de mătase./ Că-i marfă bănoasă”⁸⁸, „Sculuri de bumbac./ Topuri de mătasă./ Alea-s mai frumoase./ Alea-s mai bănoase”⁸⁹, „Topuri, topuri de postavu./ Sculuri de mătasi”⁹⁰. Variantele „Vămeșoica” se întâlnesc și în colecția de folclor a lui Petru Caraman, fiind colinde „De tineri”⁹¹, respectiv „De fată mare”⁹².

Etnologul ieșean observa că „motivul vameșului care doarme la țărmul mării, vegheat de soția sa” a migrat și spre alte subspecii, bunăoară în „colindele de negustor”⁹³. Descrierea solemnă a mărfurilor aduse pe mare, într-un limbaj arhaic, e o dovadă că memoria colectivă a păstrat amintirea comerțului maritim desfășurat, în Evul Mediu, în sudul Basarabiei și în Dobrogea. Caracterul fastuos al mărfurilor devine indirect și un elogiu adus mării, stihia ce unește țărmuri îndepărtate și înlesnește aducerea unor bogății demne de curțile împărătești.

În afară de referințele istorice, multe colinde fac referire și la personaje supranaturale și sfinți creștini. Dintre acestea, în *Le reflet de la mer...*, Petru Caraman nominaliza Iudița, Duh-de-mare, Duhul-Mării-Negre și pe Sfântul Nicolae⁹⁴. Personajele citate apar și în culegerea de literatură populară a cărturarului⁹⁵. În monografia postumă *Colindatul la români*,

⁸⁷ *Colindatul de ceată bărbătească*, p. 129.

⁸⁸ Maria Mocanu, *Colinde din sudul Basarabiei*, p. 44; Nicolae Băieșu, *op. cit.*, vol. I, p. 255.

⁸⁹ Maria Mocanu, *Colinde din sudul Basarabiei*, p. 45; Nicolae Băieșu, *op. cit.*, vol. I, p. 255-256.

⁹⁰ Maria Mocanu, *Colinde din sudul Basarabiei*, p. 45.

⁹¹ Petru Caraman, *Literatură populară*. Antologie, introducere, note, indici și glosar de Ion H. Ciubotaru, Iași, 1982 (vol. III din seria „Caietele Arhivei de Folclor”), p. 7-9, nr. 9.

⁹² *Ibidem*, p. 9-10, nr. 10.

⁹³ Idem, *Colindatul la români, slavi și la alte popoare. Studiu de folclor comparat*. Ediție îngrijită de Silvia Ciubotaru. Prefață de Ovidiu Bârlea, București, Editura Minerva, 1983, p. 117.

⁹⁴ Idem, *Studii de folclor*, vol. II, p. 288-290.

⁹⁵ Idem, *Literatură populară*, p. 12-14, nr. 12-13.

slavi și la alte popoare, autorul comenta motivul prinderii puiului Iudei (în variante – al Idiței, Idoliței sau Vidrei), prezent în colindele de pescar. Conform aprecierii lui Caraman, colindele cu acest motiv reprezintă „o specie caracteristică la români și pe care, pare-se, numai la ei o găsim atestată”⁹⁶. Etnologul mai preciza: „Cu deosebire sunt ele cultivate în regiunile unde pescuitul este una din ocupațiile de căpetenie a multora din locuitorii satelor”⁹⁷.

Concluzia respectivă este confirmată și de piesele înregistrate de folcloriștii Grigore Botezatu și Andrei Tamazlăcaru în sudul Basarabiei istorice (astăzi, pe teritoriul Ucrainei), precum și „în unele localități românești din stânga Nistrului”⁹⁸. În colindele de cioban este evocat Dulful Mării Negre care, atunci când înnoptează, „La oi tare-mi strică/ Mielușei mănâncă”, fiind alungat apoi de voinicul Gheorghe⁹⁹. Într-un ciclu de colinde pentru fețe bisericești și navigatori, Sfântul Nicolae apare drept ocrotitor al marinarilor creștini, înzestrat și cu puterea de a pierde corăbiile păgânilor¹⁰⁰.

Dintre alte personaje fantastice, în colinde mai întâlnim un bour negru, purtând între coarne un leagăn, respectiv, un pește prins în mreajă, din carnea căruia se prepară bucate pentru nuntă, iar din piele – pahare pentru nuntași¹⁰¹. Analizând basmele populare înregistrate pe teritoriul Basarabiei, etnograful Maria Ciocanu enumeră o serie de ființe fabuloase care locuiesc în adâncurile marine: Împăratul Mării, Calul de Apă, Armăsarul Mării, Herghelia Mării, Hărmăsarul din fundul Mării¹⁰².

Din exemplele citate, observăm că personajele imaginarului creștin (Sfântul Nicolae, Iuda) se îmbină cu cele de altă origine (Dulful Mării Negre, bourul negru etc.), relevând complexitatea universului mental al creatorilor anonimi. Este o dovadă în plus a importanței Mării Negre în viziunea populară asupra lumii.

Marea este mai mult decât un peisaj poetic sau un ecou al trecutului medieval. Stihia marină e strâns legată de un șir de

⁹⁶ Idem, *Colindatul la români...*, p. 115.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ Nicolae Băieșu, *op. cit.*, vol. I, p. 252.

⁹⁹ *Colindatul de ceată bărbătească*, p. 147; Maria Mocanu, *Colinde din sudul Basarabiei*, p. 49-50.

¹⁰⁰ *Colindatul de ceată bărbătească*, p. 129.

¹⁰¹ Idem, p. 88, 149, Maria Mocanu, *Colinde din sudul Basarabiei*, p. 48; *Colinde din Transnistria*, p. 148-149; Nicolae Băieșu, *op. cit.*, vol. I, p. 249.

¹⁰² Maria Ciocanu, *art. cit.*, p. 25.

reprezentări mitice caracteristice gândirii tradiționale. În acest sens, istoricul de artă Constantin Prut scria despre fascinația „pe care lumea apelor o produce (poate ca tărâm antropogonic) asupra fanteziei populare”¹⁰³.

Studiul *Le reflet de la mer...* e precedat de un motto preluat din elegia *Mai am un singur dor*, testamentul liric al lui Mihai Eminescu: „Mai am un singur dor:/ În liniștea serii/ Să mă lăsați să mor/ *La marginea mării...*”¹⁰⁴ (sublinierea lui Petru Caraman). Și în alte variante ale poeziei (*De-oi adormi, Nu voi mormânt bogat, Iar când voi fi mormânt*), Poetul își mărturisește dorința de a găsi veșnica odihnă „la marginea mării”¹⁰⁵. Imaginea mării avea deci o importanță deosebită în conștiința lui Mihai Eminescu (de altfel, marea se întâlnește și în mai multe proverbe culese de Eminescu¹⁰⁶).

Criticii literari au invocat paralele din lirica europeană care ar fi putut servi drept izvoare de inspirație pentru poezia *Mai am un singur dor*¹⁰⁷. Cunoscând asemănările respective, Caraman le considera „simple coincidențe întâmplătoare. Ideea ultimei dorințe este doar un *locus communis*”¹⁰⁸. Plasând versul citat în calitate de motto pentru *Le reflet de la mer...*, Petru Caraman sugera astfel că Eminescu a apelat la un motiv cu profunde rădăcini folclorice. „*Mai am un singur dor*, cea mai duioasă, mai răscolitoare elegie din toată lirica noastră cultă”¹⁰⁹, constituie încă o dovadă cât de apropiată a devenit marea pentru simțirea românească.

Autorul nu comentează semnificațiile mării în opera lui Eminescu. Dar într-un studiu postum dedicat originii folclorice a mai multor simboluri eminesciene, Petru Caraman analiza inclusiv poezia *Mai am un singur dor*. În cadrul tabloului zugrăvit de eul liric, în ultimele sale clipe pe pământ, savantul remarca prezența codrului: „Să-mi fie somnul lin/ Și codrul aproape”, „Doar toamna glas să dea/

¹⁰³ Constantin Prut, *Calea rădăciță. O privire asupra artei populare românești*, București, Editura Meridiane, 1991, p. 129, apud Maria Ciocanu, *art. cit.*, p. 29.

¹⁰⁴ Petru Caraman, *Studii de folclor*, vol. II, p. 277.

¹⁰⁵ Mihai Eminescu, *Poezii*. Ediție critică de Dumitru Murărașu, vol. III, București, Editura Minerva, 1972, p. 97, 99, 101.

¹⁰⁶ Dumitru Stanciu, *art. cit.*, p. 18.

¹⁰⁷ Mihai Eminescu, *op. cit.*, p. 338, 344.

¹⁰⁸ Petru Caraman, *Pământ și apă. Contribuție etnologică la studiul simbolice eminesciene*. Ediție, prefață, note și indice de Gheorghe Drăgan, Iași, Editura Junimea, 1984, p. 329 (n. 238).

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 289.

Frunzișului veșted” etc.¹¹⁰ Codrul este evocat în toate variantele și schițele elegiei, „care sînt, aproximativ, vreo 40 și mai bine”¹¹¹, în consonanță cu lirica populară românească, unde codrul e „cel mai iubit dintre toate elementele naturii”¹¹².

Savantul remarca, în aceeași elegie, „cum se infiltrează progresiv imaginile marine în tema inițială, ce gravita numai în jurul codrului, până ce se ajunge la desăvârșita fuziune a acestuia cu marea, care dobândește în cele din urmă rolul precumpănitor în elegie”¹¹³.

Cum se explică predilecția acordată mării? Timpul nu i-a îngăduit lui Petru Caraman să răspundă și la această întrebare. Intuim totuși posibilul răspuns, reieșind din concluziile formulate în monografia *Pământ și apă...* O bună parte a simbolurilor poetice, afirma etnologul ieșean, „își au, la Eminescu, izvorul de inspirație în folclorul românesc sau chiar în folclorul exotic”¹¹⁴.

După lectura eruditelor disocieri din *Le reflet de la mer...*, conchidem că și marea se numără între „simbolurile cele mai autentice, adică prin excelență arhaice, care-și au rădăcinile lor în credințele populare și care pot fi urmărite până în cel mai îndepărtat trecut, adesea chiar până în timpuri preistorice”¹¹⁵.

Studiul *Le reflet de la mer...* oglindește teme, idei și metode de investigație întâlnite în întreaga operă a savantului. Aflăm aici referințe la universul colindelor românești, incursiuni în istoria limbii române, capacitatea de a urmări problema investigată până în adâncul veacurilor (ajungând la autorii antici), convingerea că marile creații culte se inspiră din tradiția populară...

O temă majoră, prezentă și în alte studii ale etnologului, este valoarea folclorului ca sursă istorică. Subiectul respectiv fusese abordat încă din secolul al XIX-lea de istoriografia romantică. Unii dintre exponenții săi (Nicolae Densușianu ș.a.) atribuiau folclorului o valoare comparabilă cu cea a descoperirilor arheologice și a actelor scrise¹¹⁶.

În anii '30 ai secolului trecut, Petru Caraman redacta amplul studiu *Contribuție la cronologizarea și geneza baladei populare la*

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 290.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Ibidem*, p. 287.

¹¹³ *Ibidem*, p. 292.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 25.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ Idem, *Studii de folclor*, vol. II, p. VII.

români, în care examina riguros problema valorii documentare a tradițiilor orale. Autorul conchidea atunci fără echivoc: „Produsul folcloric – de orice specie ar fi – nu îndreptățește pe nimeni la nici un fel de reconstituiri istorice. (...) Temele istorice apar în creațiunea epică a poporului complet simplificate, iar datele reduse la minimum sau cel mai adesea înlăturate cu totul”¹¹⁷.

Peste mai bine de patru decenii, în *Le reflet de la mer...*, cărturarul revine la aceeași problemă, nuanțându-și concluziile: „Dacă în principiu folclorul într-adevăr nu poate servi ca sursă istorică sigură, pentru a determina cu precizie personaje sau evenimentele dintr-un trecut îndepărtat, există totuși un domeniu pentru care tezaurul folcloric poate furniza documente în stare să rivalizeze cu cele ale istoriei. Este domeniul tradiției ancestrale care se caracterizează prin transmiterea vieții spirituale a unui popor pe parcursul unui lung interval, adesea milenar, asigurându-i continuitatea etnopsihică ev după ev”¹¹⁸.

În acest sens, autorul valorifică pe larg, în studiul menționat, mărturiile folclorice, alături de alte categorii de izvoare, demonstrând continuitatea populației românești în Dobrogea și „unitatea spirituală” a românilor de pretutindeni¹¹⁹. Confruntând literatura populară culeasă în Basarabia și Transnistria cu exemplele analizate de Petru Caraman, putem conchide că și românii de la est de Prut fac parte din aceeași „perfectă unitate etnică”¹²⁰.

O altă concluzie care se desprinde, prin analogie cu Dobrogea, este continuitatea etno-culturală românească în județele din sudul Basarabiei, aflate astăzi în componența Ucrainei. Deși izolați politic de trunchiul românității, basarabenii au conservat, alături de alte elemente ale culturii tradiționale, motivul Mării Negre, pe care îl regăsim inclusiv în creații înregistrate în a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Despre semnificațiile mării la poporul român au scris mai mulți savanți de prestigiu. La începutul veacului trecut, Nicolae Iorga zugrăvea plastic peisajele arealului carpato-danubiano-pontic, apreciind marea drept o expresie a caracterului românilor: „În seninul tăcut al

¹¹⁷ Idem, *Studii de etnologie*. Ediție îngrijită de Viorica Săvulescu. Studiu introductiv și tabel cronologic de Iordan Datcu, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 1998, p. 157-158.

¹¹⁸ Idem, *Studii de folclor*, vol. II, p. VII (traducere de Iordan Datcu) și 328 (originalul francez).

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 376.

¹²⁰ *Ibidem*.

feței sale albastre din zilele bune, în vâlmășagul de valuri verzii și sure vuint în zilele de furtună, pare că înfățișează sufletul de strașnică mânie, ce se împacă însă într-un zâmbet de căință și de iertare al poporului nostru”¹²¹.

În ajunul celui de-al Doilea Război Mondial, marele savant susținea conferința *Poporul românesc și marea*, care a fost publicată apoi sub formă de broșură¹²². Iorga răspundea astfel tezelor medievistului bulgar Petăr Mutafciev¹²³ care contesta vechimea locuirii românilor în bazinul Dunării și al Mării Negre. De aici s-ar fi putut conchide, în contextul mișcărilor de extremă dreaptă, revizioniste din Europa anilor '30, că România nu avea dreptul istoric de a stăpâni teritoriile respective.

Nicolae Iorga îi opunea lui Mutafciev o altă viziune, potrivit căreia istoria poporului român, din cele mai vechi timpuri, este strâns legată de spațiul pontic: „Marea care trăiește așa de mult în poezia și conștiința noastră și care este așa de mult legată de tot felul nostru de a gândi și de a simți în tot trecutul nostru”¹²⁴. În sprijinul ideilor sale, Iorga invoca argumente filologice și istorice, remarcând că această conferință ar putea furniza un veritabil program viitorilor cercetători¹²⁵.

În perioada postbelică, istoricii Gheorghe Brătianu¹²⁶, Ștefan Andreescu¹²⁷, Charles King¹²⁸, Șerban Papacostea¹²⁹ ș.a.¹³⁰ au publicat

¹²¹ Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, Chișinău/Iași, Editura Litera, 1990, p. 5.

¹²² Idem, *Poporul românesc și marea*. Conferință ținută de- la Liga Navală Română, Vălenii-de-Munte, Datina românească, 1938, 20 p.

¹²³ În lucrarea *Българи и румънци в историята на дунавските земи (Bulgarii și românii în istoria pământurilor dunărene)*, Sofia, 1927.

¹²⁴ Nicolae Iorga, *Poporul românesc și marea*, p. 6.

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ Gheorghe Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, ediția a 2-a, revăzută. Traducere de Michaela Spinei. Ediție îngrijită, note și bibliografie de Victor Spinei, Iași, Editura Polirom, 1999, 504 p.

¹²⁷ Ștefan Andreescu, *Din istoria Mării Negre (genovezi, români și tătari în spațiul pontic în secolele XIV-XVII)*, București, Editura Enciclopedică, 2001, 330 p.

¹²⁸ Charles King, *Marea Neagră. O istorie*. Traducere de Dorian Branea și Cristina Chevereșan, Iași, Editura Polirom, 2015, 296 p. Ediția în limba engleză a apărut la Oxford University Press în 2005.

¹²⁹ Șerban Papacostea, *La Mer Noire: carrefour des grandes routes intercontinentales (1204-1453)*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2006, 380 p.

¹³⁰ Cum ar fi autorii studiilor reunite sub titlul *Marea Neagră. Puteri maritime – Puteri terestre (sec. XIII-XVIII)*. Coordonator: Ovidiu Cristea, București, Editura Institutului Cultural Român, 2006, 366 p.

monografiile ample în care au analizat importanța Mării Negre pentru poporul român de-a lungul secolelor. Studiul lui Petru Caraman, *Le reflet de la mer...*, de asemenea, cuprinde mai multe argumente istorice în acest sens.

Continuând sugestiile formulate de Nicolae Iorga, folcloristul examina detaliat mărturiile filologice, istorice, literare și etnografice. Potrivit propriilor cuvinte („Posed un material foarte bogat, pe baza căruia aş putea scoate un respectabil volum”¹³¹), avea în gând publicarea unei cărți dedicate Mării Negre. Față de alți autori, lucrarea profesorului ieșean s-ar fi individualizat prin valorificarea mărturiilor folclorice și lingvistice, pe care le considera „documente vii”¹³², „documente în stare să rivalizeze cu cele ale istoriei”¹³³.

Cu propensiunea sa pentru cercetări de folclor comparat, Caraman ar fi putut examina motivul mării și în cultura altor popoare europene (erudiția și pasiunea îi permiteau să ajungă până la neamurile asiatice). O asemenea analiză ar fi evidențiat, în ultimă instanță, originalitatea geniului românesc în plan universal.

*

În concluzie, ultima lucrare a lui Petru Caraman este bogată în sugestii privind semnificațiile mării în conștiința românilor. Savantul a identificat numeroase probleme de cercetare, lăsând însă aprofundarea lor altor generații de folcloriști, posibil ca un testament.

În debutul studiului *Le reflet de la mer...*, autorul formula o apreciere de sinteză ce ar încheia strălucit volumul proiectat, fiind și un punct de pornire pentru alte lucrări: „Marea Neagră a fost în toate timpurile plămânul prin care a respirat Dacia, începând din epoca preistorică până în zilele noastre. Ea a fost concomitent fereastra prin intermediul căreia dacii de odinioară și, mai târziu, – după contopirea lor cu romanii, – românii, adică noua națiune română în întregime, au privit lumea, cunoscând datorită ei depărtări străine și stabilind relații cu ele...”¹³⁴

¹³¹ Petru Caraman, *Correspondență*, vol. I, p. 376.

¹³² Idem, *Pământ și apă...*, p. 287.

¹³³ Ion H. Ciubotaru, *Petru Caraman...*, p. VII, 328.

¹³⁴ Petru Caraman, *Studii de folclor*, vol. II, p. 277.